

Yhteisten asioiden virallinen asiantuntija

Risto Eräsaari: *VTT, professori, yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto*
risto.erasaari@helsinki.fi

Janus vol. 14 (2) 2006, 182-195

Janus

Julkisen alueen todellisuus riippuu niiden lukemattomien näkökulmien ja -kohtien samanaikaisuudesta, joissa yhteinen maailma näyttäytyy ja joille ei voi koskaan keksiä yhteistä mittapuuta tai nimitäjä. Sillä vaikka yhteinen maailma on kaikkien yhteinen kokoontumispaikka, läsnäolijoilla on siellä eri paikat eikä yhden ihmisen sijainti voi koskaan olla sama kuin toisen — Ainoastaan silloin kun useat katsojat voivat nähdä asiat monesta näkökulmasta ilman niiden identiteetin muuttumista, toisin sanoen kun niiden ympärille kokoontuneet tietävät näkevänsä saman asian täydessä erilaisuudessaan, voi maailman todellisuus näyttäytyä aidosti ja luotettavasti. (Hannah Arendt: *Vita Activa*, 63.)

Varsinaisesta asiasisällöstä erillään olevan ja yleisesti hyväksytyyn vastauksen yhteiskuntaelämän pulmakysymyksiin antavan asiantuntijan idea tuntuu taikatempulta. Muotona tai organisaationa, ”jolla on asiantuntemusta, --- (ja) jolta asiantuntemuksen perusteella pyydetään lausunto” (Suomen kielen perussanakirja 1990, 57) se on kuitenkin vakiintunut jo kymmeniä vuosia sitten. Tosin ”lausuntoja” annetaan nykyään pyytämättäkin. Mutta miten voi aidosti olla olemassa yksittäinen asiantuntija, joka saa luvan ajatella ja toimia asianosaisen puolesta, joka julkenee esittäytymään *objektia objektiivisempänä* kuvauksen antajana ja joka näyttää pystyvän tarkkailemaan asioita *objektiviteetin silmänräpäyksessä* (Bachelard 1987, 357)? Mistä tällainen tieto on peräisin ja mitä tarkoitusta varten tällainen instanssi on olemassa? Asiantuntijaahan tarvitaan pikemmin-

kin auttamassa sellaisten kysymysten asettamisessa kuin ”mitä me tiedämme?”, ”mitä meidän pitäisi tietää?” ja ”mitä voimme toivoa?”

Jos, ja kun, oloista tai kohteesta ei ole käytettävissä uskottavaa yleiskatsausta, myös asiantuntijan perinteinen ongelmanmuotoiluvaltuutus (*problemformuleringsprivilegiet*, Gustafsson 2001) – automaattinen oikeus saada läpi oma käsitys siitä, mikä ongelma on – joutuu epäilyksen alaiseksi. Kovin helppoa ei myöskään ole suhtautua luottavaisesti monien päättäjien ja poliitikkojen pinttyneeseen tapaan liioitella perspektiivien vaihtamisen mahdollisuutta tai puhua kaunistelevasti moniäänisyydestä. Monimerkitykselliset mosaiikit ovat tuttuja taiteen puolelta. Mutta mistä ihmeestä me ”yhteiskunnassa” tiedämme, että kaikki todella ovat saaneet äänensä kuuluviin tai että taustalla vaikuttanut asiantuntijänäyttö on todella ollut pätevää?

Kollektiivisessä tiedonrakentamisessakin (Parviainen 2006) on pulmakohdansa. Tiimejä kootaan, jotta erilaiset ideat, taidot ja voimavarat saadaan yhteen (Guimera ym. 2005). Kun yritykset, organisaatiot ja työyhteisöt on ymmärretty älykkäiksi, ajatteleviksi ja oppiviksi toimijoiksi, on kuitenkin myös syntynyt uusia yksittäisille toimijoille epäselviä hierarkioita ja hallinnan muotoja. Yksinkertainen yhteistoimintakaan ei aina ole helppoa, sillä monien sosiaalisen elämän alojen asiantuntijat eivät nykyään vain ole riidoissa keskenään, vaan jopa vihaavat toisiaan (ks. Hacking 2006).

”Yhteisten asioiden...”

Asiantuntijuutta lujittaneen tieteellisen tietomuodon valta-asema on horjumassa (vrt. Joas & Knöbl 2004, 13-38). Edes yksittäisen alan keskuudessa ei ole kiistatonta näkemystä siitä, mikä on teorian, empirian, maailmankuvien, normatiivisten ja moraalisten kysymysten, arkitiedon ja aikakausitietoisuuden asema ja suhteet. Toisin tekemisen mahdollisuuksien, vaihtelun ja toimintatapojen pelivaran lisääntyessä tieteen ja yhteiskunnan välillä perinteisesti vallinnut etäisyys ja molemminpuolinen etäisyydenotto ovat nopeasti vähentyneet tai ainakin laimentuneet. Tuntuu siten selvältä, että myös asiantuntijaposition arkipäiväistyys perinteisin tietovallan keinoin pönkitetystä kontekstistaan jokapäiväisten asioiden ja tapahtumien keskelle (Nowotny ym. 2001). Tämä heijastuu itsekuvauksen sanastossa: asiantuntijan tehtävänä on informaation levittäminen, tiedon jakaminen, konsultoinnin harjoittaminen, vuorovaikutuksessa oleminen ja verkostoituminen. On myös ryhdytty aktiivisesti painottamaan sitä, mitä asiantuntijat *näyttävät* osaavan, jolloin se, mitä he osaavat ja taitavat sekä se, mihin heidän kykyjensä luotettavuus perustuu, tuntuu voivan jäädä sivummalle.

Eteen työnnetty asiantuntija

Kun asioita ja tapahtumia on alettu hahmottaa siten, että kaikki on yhteydessä kaikkeen muuhun, jolloin pienilläkin tekijöillä on vaikutuksensa asioiden kulkuun, tietoa koskevaan keskusteluun ja pohdintaan on tullut aikaisempaan paljon enemmän määrittelemättömyyttä (*indeterminacy*) ja monimutkaisuutta (*complexity*). Tässä ei kuitenkaan ole kyse pelkästään määritelmien puuttumisesta tai todellisen monimuotoisuuden tulosta yksimuotoisuuden tilalle, vaan myös asioiden tunnistamisesta ja ymmärtämisestä uudella tavalla. Jos myös asiantuntija ryhtyy ajattelemaan näin, hänen ei usein enää ole helpoa puhua julkisen asiantuntijan arvovallalla. Asiantuntijan on otettava käyttöön valikoidut horisontit, avoimempi kieli, avarampi näköala ja väljemmät tutkimusasetelmat. Kaikkivoiva ekspertti kääntyy karikatyyriksi. Huomatta-

vasti yksinkertaisten: asiantuntijuuden ykseys on tautologia, sillä asiantuntijuuden voi käsittää vain tiedon ykseyden *periaatteen* (ks. Stichweh 2006, 2), ei minkään kokonaisuudeksi käsitetyn tietämyksen ykseyden pohjalta.

Nykytutkimukseen kuuluva tarkistaminen ja itsekorjaaminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että omaksutaan hienovaraisempia, taidokkaampia ja kehittyneempiä menettelytapoja, kunnioitetaan loukkaamattomuutta, kiinnitetään huomiota tiedon kulkuun tietoisuuden kautta, otetaan huomioon myös julkisuuden kautta muodostuva vaikuttavuus sekä tukeudutaan aikaisempaa väljempään tutkimusasetelmiin. Kun pelkät faktat eivät pelasta, on mentävä itse asiaan! Näin kai voi lukea Bruno Latourin tokaisun *”when matters-of-fact has failed, let’s try what I have called matters-of-concern”*.

Mutkia matkaan on aiheuttanut myös talouden laajentuminen alueille, jotka eivät ole taloutta, siis finanssiorientaatio uusine symboleineen sekä arvioinnin ja vaikuttavuuden esiinmarssi. Tämä tapahtuu siten, että luovutaan pyrkimyksestä ottaa vastaan itse asia tai päästä kiinni itse asiaan. Sen sijaan huomio kiinnitetään projektien, mielikuvituksen, jäljittelyn tai mallintamisen avulla *eteen työnnettyyn asiatodellisuuteen*. Tämä on siinä määrin yleistynyt, että yhteiskunnallisten asioiden hoidossa kohdataan – ja on opittava tunnistamaan – *eteen työnnetty asiantuntija*, jota esimerkiksi evidenssiä, korrespondenssia ja representaatiota koskevat perinteiset tiedon ja totuuden säännöt eivät enää sellaisenaan ohjaa eivätkä sido. Populaari tapa ymmärtää eteen työnnetty asiantuntija lienee sekä yritysmaailmasta että valtionhallinnosta tuttu *tahtotila*. Se on ”yksinkertainen, ymmärrettävä ja inspiroiva kuvaus, joka voidaan viestiä jokaiselle työntekijälle 15 minuutissa”, kuten eräässä mainoslehtisessä todetaan.

”Eteen työnnetty” viittaa tässä ”edessä pidettyyn” ja siis odotuksista, hienommin sanottuna

”Yhteisten asioiden..”

”odotushorisontista” tulevaan näkökulmaan, jonka myös voi ymmärtää ”alttiiksi antamiseksi”, ”odotustilaksi” tai jopa tietynlaiseksi ”ehdotelmaksi”. Silloin ei tyydytä siihen mikä on jo hallussa (kokemuksissa) eikä siihen tapan tai käsitykseen, johon yksinkertaista kohdetta katseltaessa tukeudutaan. ”Eteen heitetty” ilmentää irtoamista tai vapautumista nykyisyyden muuttumattomasta kohteesta. Se on kuin suunnistamista ilman maastoa, karttaa ja kompassia. Eteen työnnetty asiantuntija astuu – tai luulee astuvansa – ulos myös hermeneuttisesta kehästä. Asetelma on poissa paikoiltaan. Tämä ei millään selväpiirteisellä tavalla ole positiivinen eikä negatiivinen asiantuntija, ei myötä- eikä vasta-asiantuntija, vaan voi olla vahvistamassa oikeana pidettyä kantaa tai tukemassa erimielisyyden esittämistä. Jälkimmäinen (*eristikko*, ks. Schopenhauer 2005) antaa neuvoja siitä miten pitää kiinni kannastaan, vaikka olisi väärässäkin. Lisäksi ”julkinen” voi osoittautua julkeaksi tai ainakin sopimattomaksi. Ylipäänsä edustamisen ja yleisyyden ja yläpuolelle asetettujen etujen suhteen on opittava varovaiseksi. Se mikä on kaikille tiedollisesti yhteistä, ei ehkä enää voikaan olla omaa, puhdasta tai pyhää, eikä siis vastata omia käsityksiä, omaa kieltä ja itse asioille annettuja merkityksiä. Se ei näin ollen voi kuulua hyvän elämän järjestykseen. Niin sanottuun suureen yleisöön näyttää ”uppoavan” sellaiset lausunnot, joissa on vedottu ”yleiseen mielipiteeseen” kun taas ”asiantuntijalausunnot” ovat niitä herrojen hommia.

Julkisuus, kommunikaatio ja käytännölliset yhteydet

Teollisuusyhteiskuntaan siirtyminen, sen kiihdyttämä työnjako ja eriytyminen synnyttivät modernin yhteiskunnan, jolla ei enää ole sen yläpuolella olevaa ilmausta kokonaisjärjestelmän ykseydelle. Sen dynaamiset osajärjestelmät eivät puolestaan konstruoi vain omaa ympäristöään, vaan kukin konstruoi myös yhteiskunnan.

Mitään konsensusta ei tutkimuksen piirissä ole vallinnut siitä, mitä yhteiskunta on tai miten se näkyy. Sosiologian klassikot kieltäytyivät puhumasta sellaisesta ”yhteiskunnasta”, joka voisi tulla ymmärretyksi ”yhteiskunnaksi” nimityssä *tilassa* sijaitseväksi konkreettiseksi olemukseksi. Sen sijaan he tarkastelivat yhteiskuntaa mukana olevien tunnistavien ja keskinäistä orientaatiota yhteen sitovien elementtien muodostamana *prosessina*.

Käytännöllisistä syistä on kuitenkin puhuttu yhteiskunnan hallinnasta, politiikasta, instituutioista sekä sen omasta yhteiskuntapolitiittisesti hallinnoitua todellisuudesta. Yhteiskunnan toiminta on voinut olla yhtä aikaa suljettua ja avointa, ja yhteiskunta on voinut kuvata itsensä sekä ykseytenä että erona (Luhmann 2004, 160). Sen itse aiheuttamien ongelmien selvittämiseen tarvittiin erilaista modernia ekspertisia eri tasoineen ja sektoreineen. Sillä ei ollut kuitenkaan koskaan – demokraattisissa oloissa – himoittua moninaisuuden ykseyttä (*unitas multiplex*), vaan kyse oli erikoistumiseen perustuvista ja representionaalisina käytäntöinä yhteiskuntaan leviävistä ekspertisiin muodoista. Yhteiskuntapolitiittinen asiantuntija ei siis ole ollut ”yhteiskunta-nimisen objektiivisen kokoomapisteen” (Schwinn 2001, 434) korvike, vaan vaikutusvaltainen toimija siinä.

Koordinaattien muutokset

Monien nykykeskustelijoiden mukaan on luovutettava teollisen työn ajatusmalleista ja arvioitava uudelleen minkälaista ekspertisia myöhäismodernin oloissa tarvitaan. Rakenteiden väljyyden, omasta elämästä päättämisen pakon ja sosiaalisten asemien fragmentoitumisen oloissa perinteinen asiantuntijoiden erikoisosaamiseen perustuva tapa ymmärtää toimintaa ja järjestystä ei enää ole pätevä järjestyksen antaja. Kun ei yhtäältä ole selviä yhteisiä auktoriteetteja eikä toisaalta myöskään varmoja odotuksia omien etujen toteuttamisen muissa herättämistä tunteuksista, yhteiskunnan itsensä sisältä löytyvät

”Yhteisten asioiden...”

”luonnolliset” orientaatiotekijät tuntuvat olevan poissa laskuista. Sosiaalisen järjestyksen perusteita on haettava jo kertaalleen omaksutun sosiaalisen järjestyksen sisäpuolelta, esimerkiksi mielikuvien ja traditioiden tarjoamista toiminta-vaimuksista (Taylor 2004).

Tämä on aiheuttamassa suuren muutoksen sekä yhteisyyden tuottamista että yhteisyyden edustamista koskevaan ajatteluun. Sinne missä ennen painotettiin yhteisten arvojen, moraalisten sitoumusten ja yhteisesti jaettujen ajattelustandardien tuomaa vakauttavaa yksituumaisuutta, onkin nyt levinnyt ajattelutapa, jonka mukaan uutta ja outoa ei tarvitse tunnistaa toisen katseesta, vaan siitä voi selvittää myös lisääntyneen ambivalenssietoisuuden ja yksilöllisen sietokyvyn avulla. Näkökulmat voivat perustua erilaiseen ryhmittymiseen, liittoutumiseen, yhteisöllisyyteen sekä työllisiin mahdollisuuksiin. Aiemmin järjestäytymättömyydeksi ja jopa pienimuotoiseksi sekasorrokksi ymmärrettyä ”vapaasti muodostuvaa sosiaalista järjestystä” ei enää pidetä kaikkien hyväksymän, objektiivisesti käyvän eikä ankarien ja alistavien moraalilakien avulla tuotetun järjestyksenkään arveluttavana (*objectionable*) vastakohtana. Vapaampien tuulien puhaltaessa keskinäisen orientaation ymmärtämiseksi ei liioin enää tarvita sosiaalisen systeemin teoriaa (vrt. Leisering 2003).

Julkinen mielipide

Yhteisiin kokemuksiin liittyvät tapahtumat ja niitä koskevat tuntemukset ovat ikään kuin taukoamatta koolla tietojen, elämysten, elämäntapojen ja elämänprojektien *toreilla*. Tämä kielii haajantuneesta mutta samalla monenlaisin keinoin yhteyksiä tuottavasta ja uusintavasta sosiaalisesta systeemistä. Tilanne ei kuitenkaan ole uusi. Myös paljon puhuttu julkinen mielipide (*Opinion publique*) juontui alun perin torikokoukseen kokoontuneista kansalaisista (Habermas 2004, 156). Se syntyi torin hälinässä (ja hälinästä), eikä se siis ole peräisin kriittis-julkisesta keskustelusta eikä taustalla vaikuttaneilta asiantuntijoilta. Kun

asiantuntijuuden nähdään muotoutuvan tiedon käsittelyyn paneutuneen tietoyhteiskunnan to-reilla (Nowotny ym. 2001), tarkastelun koh-teenä on kansanomaisen torikokouksen sijasta erilaisten asiantuntijuustapojen, kulttuurintuo-tannon muotojen, informaatioteknologioiden ja tiedeinstituutioiden rajapinnan tapainen muo-dostelma.

Asiantuntemuksensa kantovoimaa refleктоiva asiantuntija huomaa tässä ehkä olevansa tori-kokouksen ja julkisen mielipiteen välissä. Tämä on samalla itse asiassa ”hyvin informoidun puo-lueettomuuden” sisäisesti ristiriitaista tilannetta havainnollistava kuvaus. Asiat ja ilmiöt nähdään yhtäältä ulkopuolelta tavoitettavan yleisyyden, mutta toisaalta myös sisäisen heterogeenisuu-den antamien mahdollisuuksien pohjalta. Tällai-nen tuntuu tekevän tyhjäksi pelkkien faktojen tai pelkän yksinkertaisen tilastollisuuden tarjoaman halvan objektiivisuuden (*cheapened notion of objectivity*, Latour 2005, 45) varaan rakentuvan – tai eräänlaisesta Arkhimedeeseen pisteestä käsin aukenevan – mahdollisuuden toimia yhteisten asioiden virallisen asiantuntijan ohjenuorana.

Käytännöllinen toiminta

Erillisen asiantuntijan mahdollisuus on yhdisty-nyt monenlaisiin uusiin oletuksiin ja mielikuviiin yhteiskunnasta, järjestyksestä, kehittämisestä ja ongelmanratkaisusta. Asioista ja tapahtumista on toki edelleen sekä mahdollista että hyväk-syttävää erottaa eksperttikäytäntöjä ja niiden uskottavuutta ylläpitäviä tieteellisiä kaavoja, tek-nologioita ja metodologioita. Asiantuntija-asema perustuu kuitenkin yhä enemmän yhden näkö-kulman tai kehyksen sijasta moniin perspektii-veihin ja moniin oletuskehyksiin, yleiskatsauksen sijasta osittaisiin kuvauksiin ja lopullisen tarkoi-tusperän tavoittamisen sijasta meneillään olevi-en keskusteluiden ja neuvottelujen ilmentämiä tarkoituseriä koskevaan keskusteluun. Asian-tuntijoiden lausuntoja, laskelmia tai neuvoja voi-daan tottelevaisesti kuunnella, mutta ne voidaan myös sivuuttaa olankohautuksella, sillä ne voivat

”Yhteisten asioiden...”

olla sekä ”oikeita” että ”vääriä”. Maallikkoakaan ei siten ole enää olemassa.

Hyvin monenlaisista kirjatuista hyvistä käytännöistä ja arviointiteknologioiden antamista vinkeistä on pyritty muokkaamaan paitsi todellisuudentunnetta, myös yhteiskunnallisuutta edistäviä ajattelutapoja. Vaikka siis on muodostunut *yhteisyyttä*, *asiantuntemusta*, ja *edustamista* yhdistäviä koodeja, *yhteisten asioiden virallisilla asiantuntijoilla* ei useimmiten enää ole yleispätevää sanottavaa tai kykyä käydä tällaisen saavutetun aseman edellyttämää ”yleistieteellistä keskustelua”. Lisäksi asiantuntijapuheeseen saa kuulua siihen aiemmin kuulumattomia elementtejä. Esimerkiksi harkitusti annosteltu *epätarkkuus* kuuluu asiaan, sillä tutkimus etenee hapuillen. Tieteen (eksaktiuden) sijaan voidaan painottaa tutkimusta (epistemologiaa). Tietämisen ja tekemisen sallitaan sekoittuvan toisiinsa tai lankeavaan yhteen.

Kun asiantuntijuutta tarkastellaan *performatiivisuutena*, ei ole selvyyttä siitä, esiintyykö se tietämisen vai tekemisen, vallan vai lain, harkinnan vai määräysten rekisterissä. Kuten tunnettua performatiivit ”sisältävät erityisen sitoumuksen puhujalta, joka *tekee*, mitä sanoo sanomalla sen” (Ricoeur 2000, 43). Tässä tarkoitetaan siis ns. illokutiivista lausumaa, jonka kautta asiantila todellistuu. Esimerkiksi asiantuntijan (tuomarin) lausuma saa aikaan kielen ulkopuolisen tosiasian (avioliiton), johon lausuman lisäksi vaikuttaa konteksti. Performatiiveilla saatetaan voimaan ”kontekstuaalisia sopimuksia”, joita asiantuntijat tarvitsevat esittäessään asiantuntijuuttaan tekoina ja toistojen sarjoina. Hyvin hyödyllinen asiantuntija-apu (terapeutti) voi näyttäytyä ”avautuvana ovena”. Mutta se voi myös toimia kyynisessä muodossa: asiantuntija (lääkäri) tietää hyvin mitä tekee, mutta tekee sen silti. Siinä voi esiintyä asioihin etäisyyttä ottavaa *ihmettelyä*, johon asiantuntijan (televisiokomentaattori) on turvaututtava, koska eteen heitettyä ei voi vangita, sille ei ole kattavaa käsitettä eikä edes

tietoa siihen soveltuvasta järjellisyyslajista. Nykyään myös heikosti perusteltavissa olevia olettamuksia, riittävää evidenssiä vailla olevia tapahtumia sekä jo kertaalleen ulossuljettuja tai poispyyhittyjä seikkoja on harkittava.

Kommunikaatiostrategiat

Yhteiskuntaan, yhteisöön tai yhteiseen piiriin kuulumisen kuvauksista ja esityksistä on väkisinkin tullut aikaisempaa monimutkaisempia (Perl 2006). Ratkaisemattomien ongelmien tai kiistojen synnyttämiä ongelmatilanteita ei voida poistaa oikeudellisen eikä tieteellisen finalisaation keinoin. Jos esimerkiksi tieteen arvovalta abstrakteine koodeineen luovutetaan monimutkaisten ongelmien poistamisen palvelukseen, ruokitaan helposti ongelmien synnyttämää ahdistusta uusilla argumenteilla. ”Niinpä ahdistusteemoista tulee houkuttelevia sellaiselle kommunikaatiolle, joka haluaa havainnoida ja kuvata funktiojärjestelmiä ulkoapäin mutta kuitenkin yhteiskunnan sisällä”, Niklas Luhmann (2004, 185) toteaa. Ne ovat järjestelmän ”ominaiskäyttäytymistä”, joka on vastustuskykyistä ulkopuoliselle kritiikille ja läpäisee kaikki testisarjat.

Yhteiskuntapoliittisten ongelmien kuvaaminen ja kiireysjärjestykseen asettaminen edellyttävät luopumista tiedemaailmalle tunnusomaisesta vapaaseen kommunikaatioon pohjaavasta toiminnasta. On omaksuttava erilaisia valikoivan asiantuntijakommunikaation muotoja (Stichweh 2006, 4-5). Mutta ei olekaan julkaisumuotoa (kirja, monografia, scientific paper), jonka kautta niille pystytään osoittamaan sopiva kommunikaation koodi. Asiantuntijan on ”keksittävä” tieteensisäisen miljöönsä ja kulloinkin relevantin kohteen yhteiseen maailmaan sopivat pelisäännöt. Asiaan vaikuttavat myös ihmisten yhteisyyden tulkintatapa (vrt. *sympatia* vs. *sääli*), poliittinen kulttuuri, julkisuuden toimintatapa sekä tiedostamisen aktiivisuus. Tarvitaan esimerkiksi alueellisen tai kulttuurisen problematiikan erotteluja, solidaarisuuden tai yhteiskuntavastuun vaatimusta, onohduksiin joutuneisiin peri-

”Yhteisten asioiden...”

aatteisiin vetoamista, ajankohtaisista uhkista tai varoista varoittavia puheenvuoroja, ongelmien lisääntymistä todentavia mielipidekyselyjä tai tutkimustuloksia. Kyse on asioista, joiden vastustamiseen kenenkään voimat eivät yksin riitä ja siksi asiat on suunnattava yhteiskuntapoliittiselle asiantuntijalle.

Tällainen asiantuntijakommunikaatio siis korostaa tiettyjä asioita ja häivyttää toisia. Etenemisen on oltava valikoivaa, jotta tietyt korostukset tai painotukset saadaan esille. Mutta se voi olla valikoivaa myös sen takia, että halutaan paljastaa esteitä tai epäonnea tai vaieta kehitysaskeleista. Näin ollen julkinen asiantuntijaretoriikka ”muovaa ahdistuksen tyylikkääksi itsekorostukseksi, --- (jota ei) voida kommunikaatioprosessissa kiistää” (Luhmann 2004, 187-188). Asiantuntijat eivät yhteiskuntapoliittisessa kommunikaatiossa voi loihkia esiin kokonaisuutta konstruoivia pannonanäkemyksiä yhteiskunnan toimintoista. Heidän on laadittava erilaisia kontekstuaalisia sopimuksia ja sopeutettava toimintansa päättäjien ja toimijoiden säätelemään tilaan.

Kaiken julkisuudessa esiintyvän ei tarvitse olla jokaisen nähtävissä ja kuultavissa. Virallisella asiantuntijuudella ei tarvitse olla suurinta mahdollista julkisuutta. Asiantuntijuus voi jäädä epävarmaksi ja varjomaiseksi eikä sitä aina tarvitse työstää julkisuudelle sopivaan muotoon. Julkiselä alueella lisääntymässä oleva näyttäytyminen ja selektiivinen kommunikaatio on vain opittava näkemään erilaisina asiantuntijuuden muotoina. Asiasta ei ole vielä käyty keskustelua. Kyse on representaation järjestysten tunnistamisesta ja esittämisestä (vrt. eteen työnnetty asema ja kontekstuaaliset sopimukset).

Toimintaympäristöt

Asiantuntijuuden räjähdysmäisesti kasvanutta esilläoloa ja avokäisyyttä voi pitää sekä nyky-yhteiskunnan ihmelääkkeenä (*panacea*) että sen

kulkutautina (*pandemia*). Ihmelääke se on siksi, että sitä annostellaan avoimesti totuudenkaltaisena, kaikille yhteisesti vaikuttavana, käytännöllisesti ja toiminnallisesti pätevänä tietona, jolla voi olla sekä globaali (ubiikkiteknologiat) että omia pätevyyskriteereitä alleviivaava lokaali (autonomia) painotuksensa. Vielä ei ole löydetty asiantuntijuuden imagoon sopivaa luontevaa tapaa keskustella aina tällaisen tehtävän asettamiseen ja toteuttamiseen aina kuuluvista kartoittamattomista alueista ja epistemologisista tai teoreettisista syistä johtuvista virheistä ja vääristä johtopäätöksistä. Ei myöskään ole löydetty sopivia keinoja paljastaa tarkkuuteen ja yhteismittalisuuteen aina vaikuttavia ennakkoehdotuksia. Nehän vaikuttavat tiedollisiin oletuksiin ja havaintovälineiden valmisteluihin (preparointiin).

Pyhät kisat

”Kaikkien hyväksymä” ja ”objektiivisesti käypä” tieto on saavuttamaton tai ainakin niin kovan työn takana, että auktoriteeteista alituisen epävarmuuden aiheuttamaan heiluriliikkeeseen apua hakevan on ikävästä asiantilasta päätökseen löydettävä jokin tilannetta helpottava *korvaava orientaatio*, mieluiten sellainen, joka on samalla kertaa tiukka ja vapauttava. Asioita ja järjestyskoordinaatteja etäältä tarkkailevasta tämä kuitenkin näyttää eskapismilta ja tuonpuoleisuuden taipumiselta. Tilanteen kääntyessä sellaiseksi, ettei sitä voi havainnoida ulkopuolelta – jolloin sitä ei voi tunnistaa, mitata eikä ohjailla – esimerkiksi sen vuoksi, että se sisältyy liian tiiviisti kaikkeen koettuun, sitä ei myöskään voida eristää tai lokeroita tutkimuksen kohteeksi. Ei ole olemassa ulkopuolista pistettä, josta kaikki voidaan mitata ja muuttaa, eikä myöskään ”yksiraiteista ajattelua” (Heidegger), jolla se tehtäisiin ymmärrettävämmäksi. On aloitettava alusta.

Pyhän menettäminen ja ”jumalan kuolema” yhdistetään yksinkertaiseen sekularisaatioon, abstraktiin universalismiin tai jopa järjestyksetömyyteen ja toivottomuuteen. Mutta ”jumalan kuolema” onkin otettava tarkasteluun uudesta

”Yhteisten asioiden...”

näkökulmasta. Nietzsche (1989, 116) ”hullu ihminen” juoksi torille ja huusi: ”Jumala on kuollut! Jumala pysyy kuolleena! Me olemme hänet surmanneet! --- Pyhin ja mahtavin, mitä maailma on tähän saakka omistanut, on vuodattanut verensä kuiviin meidän veitsiemme alle --- Mitä sovintojuhlia, mitä pyhiä kisoja meidän täytyykään keksiä”. Todellisuudessa uskonnollisen prosessin näennäisesti päätökseen saattanut toiminta pannaan liikkeelle uuden juhlan ja uudet pyhät kisat – ainutlaatuisen uskonnollisen esimerkin, jossa ”mikä tahansa” paljastuukin pyhäksi (Ojakangas 2004). Tästä saadaan vastalääke (*antidote*) tradition, tuttuuden, rutiinin ja luottamuksen turvasta ja suojasta irtipäässeelle ja epäjärjestystä aiheuttavalle epävarmuudelle. Superkompleksinen joustavuuteen perustuva yhteiskunta tarjoaa puitteet uusille *pyhille kisoille*, joissa ei kilvoitella pätevydestä tai totuudesta, vaan sopivuudesta ja rituaaleista (ks. Rajavaara 2006).

Pinnalta katsoen asiantuntijajärjestelmät näyttävät olevan tuomassa apua rakenteiden väljyyden ja sosiaalisten asemien repeämisen aiheuttamaan epävarmuuteen. Mahdollisuudet vähentää erillisyyden ja orientaatiovajeen aiheuttamia ongelmia asiantuntijuuden avulla ovat kuitenkin vähäiset. Tätä voimattomuutta on kuitenkin poistettu luopumalla – siellä kun se on mahdollista – klassisesta tietämisestä perustuvasta *asiantuntijuuden mallista* ja omaksumalla tekemiseen ja eteen työnnettyyn tarkasteluun perustuva *asiantuntijuuden strategia*.

Pelikentät

Asiantuntijat eivät voi olla kohtaamatta vaikuttavuuden (efficiency) ja tilinpidon (accountability) ajattelumallien avulla viritetyillä pelikentillä, joilla kehitetyt strategiat tunkeutuvat kaikkialle sosiaaliseen elämään ja sosiaalisiin instituutioihin. Näistä ”eteen työnnettyistä” mahdollisuuksista ilmaista mielipide ja tuottaa tilanne käydään nykyään paljon keskustelua (Heiskala 2006). Torille syöksyvä ja ankeassa synnintunnossaan jumalan kuolemaa huutava ”hullu ihminen” on – vai

onko sittenkään? – käynyt harvinaisemmaksi. Tämän tilalle on tullut maallisista kokemuksista ja mielikuvista koordinaattinsa ja osviittansa ottavia olemassaolon hallinnan strategioita (Blumenberg 1999).

Kun arviointiprojekteja tutkinut Ilkka Kankare (2006) kutsuu arvioinnin ja Euroopan sosiaalirahaston (entisen solidaarisuusrahasto) yhteyttä ”syntiseksi liitoksi”, hän ei selvästikään tarkoita ajatuksissa tai teoissa tapahtuvaa jumalallisen käskyn rikkomista, vaan pikemminkin huomattomuudesta ja tietämättömyydestä johtuvia virheitä tai erehdyksiä kuten ”tiedonhallintaa hankaloittavaa itse aiheutettua monimutkaisuutta”. Ehkä hän myös ajattelee, että on puuttava yhteiskuntapolitiittisen ajattelun ”pyhiin” periaatteisiin ja arvoihin, siis universalismin ja legalismin ohjaaman keskitetyn valtiobyrokratian ja palvelujärjestelmän sisäisiin periaatteisiin ja opeteltava näkemään miten uusilla hajautetuilla rakenteilla ohjailaan julkista hallintoa.

On mahdollista, että jokapäiväisen elämän alueella lisääntymässä oleva uskonnonkaltainen toiminta ja ajattelu, se että ihmiset haluavat antaa elämän hallinnalleen uskomuksista ja rituaaleista koostuvan hyvinkin ehdottoman kehyksen, on jonkinlainen yksilön oma protesti häilyväksi, suhteelliseksi ja eksistentiaalisesti sangen ikäväksi käynyttä asiantuntijuutta vastaan. Siinä ei jäädä niin sanottuun *vahvistusillusioon* (ihmisen taipumukseen etsiä pelkästään uskomuksiaan tukevaa todistusaineistoa), mutta ei myöskään uskota järkipäiseen harkintaan. Uskomuksiin ja rituaaleihin nojaava käyttäytymisen yhdistetään usein järjestystä, eheyttä ja jopa täydellisyyttä tuottavaan ”puhdistautumiseen”. Henkilökohtainen uskonnollisuus pyrkii tavoittelemaan syvyyttä vetoamalla ymmärrykseen. Asiantuntija taas puhuu tilanteista ja asioista vedoten järkeen sekä näköpiirissä oleviin tai siitä kadonneisiin mahdollisuuksiin.

”Yhteisten asioiden...”

Projektit

Asiantuntijuus on laajalle levinnyt yhteiskunta-politiittinen ohjaustyö paitsi tietojensa myös vaikutustensa ja valtansa vuoksi. Näin ollen se on jo omalla painollaan, eritoten harjoittamallaan viettien ja vaistojen koordinoinnilla voinut tulla oman arvostelukyvyyn kehittymisen esteeksi (Bachelard 1987, 360). ”Yksinkertaisen objektiivisuuden” – josta kohta lisää – pohjalta tämä voi tapahtua jo pelkän yhteen järjestävän ja rinnastavan koordinaatiotoiminnan vaikutuksesta: paikalliset toimijakokemukset tulevat itsessään epäilyksenalaisiksi, ja omaksuvat yksinkertaistettuja – käsitteen käyttöyhteyksistä piittaamattomia – sekä ongelmatietoista pohdintaa läpikäymättömiä toimintatapoja.

Asiantuntijakoordinaation sisäinen voima on siinä, että se konstruoi – siis luo itse – kohteensa, vaikka siinä olevat kokemukset ja niiden vaikutukset olisivatkin jo ehtyneet tai tuhoutuneet. Oma lukunsa on ”*think tanks*”, siis ajattelun yhdistäminen sekä panssarivaunuun että varastointisäiliöön. Näillä on ollut tärkeä rooli hallitusten tai vaikutusvaltaisten piirien nimittäminen eksperttiryhmänä, jotka toimivat yhteiskuntapolitiikan, ulkopolitiikan, teknologian tai yhteiskunnan sisäisen järjestyksen aloilla ja koostuivat monien alojen asiantuntijoista ja poliitikkasuosituksia kehittävästä julkisista intellektuelleista. Suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan *think tanks* eivät ole juurtuneet ehkä sen takia, että täällä yhteiskuntapolitiikka on julkisen vallan asia eikä muille ole tilaa, kun taas muualla *think tankkeja* usein viritellään vaikutusvaltaisten säätiöiden ja niiden taustavoimien avustuksella. Ranskassa (Boltanski 1999) on kritisoitu etenkin taloustieteiden tiedeautoriteetteihin tukeutuvaa ja tieteellisten väitteiden muotoon puettua yhteiskuntapolitiittista määräysvaltaa.

Eteen työnnetyn ekspertiisin muokkaamassa odotustilassa kokemukset viritetään uudestaan ja ne saavat tilaisuutensa projekteissa. Projektisahan tehdään eteen heitettyjä valmisteluja sen

varmistamiseksi, että jostain tulee jotain, kuten aikaansa edellä ollut Daniel Defoe määritteli projektin jo vuonna 1697 (Klopotek 2004, 219). Projekti on sitoutumista lujittava suunnitelma, toimintapiiri, jossa käsitellään vaikutteita ja odotuksia sekä tahtoa ja sitouttamista painottava mielentila, jonka avulla yhteydet, sopimukset ja voimavarat mallinnetaan. Kyse on siis toiminnallisen varautumisen, läsnäoloa tavoittelevan toimijuuden, alituisessa liikkeessä olevan tilan sekä finiittisen eli persoonamuotoon palautetun tahottomisen kietoutumisesta yhteen.

Projektilla tavoitetaan syvyysvaikutelman lupauksia ”rikkaampia” työn, elämän ja hallinnan sisältöjä. Kyse on käytännöistä, jotka sysäävät ”tekemistä” liikkeelle ilman määrättyä päämäärää, siis tekemistä, jota ei ole tarkasti muotoiltu ja viimeistelty ja joka vaikuttaa samanaikaisesti moniin rinnakkaisiin toimintoihin. Tällainen saa projektin kuulostamaan olemisen ja todellisuuden metafysisiä perusteita luovalta hankkeelta (Old & Thrift 2005, 270-272), onhan se keskus, josta käsin arvioidaan ja hallinnoidaan väestöä, alueita, tunnetiloja ja tapahtumia keskinäisissä yhteyksissään. Projektit toimivat ”symbioottisten elementtien” pohjalta. Vaikka ne voivat olla hyvin erilaisia ja – mikä yllättävintä – vaikka ne on tehty päämäärästä, keinoista ja substansseista riippumattomiksi ”pelkiksi toiminnoiksi”, niillä kuitenkin on yhteisstrategioita ja -sopimuksia. Tässä asetelmassa asiantuntija on konsultin neuvoja ja neuvottelijan roolissa. Konsultoinnista on todella pitkä matka habermasilaiseen *deliberaatioon*, jossa edellytetään epistemologisten kysymysten aukaisemista, muiden päätökseen osallisten näkemysten ja niiden perusteiden ymmärtämistä sekä kaikkien päätöksentekoon osallistuvien näkemysten muokkaamista yhteensopiviksi.

Toinen objektiivisuus

Erottelu ensimmäisen ja toisen, tarkemmin sanottuna asiantilaa ja muutosta kuvaavan objektiivisuuden välillä (Bachelard 1987, 345; De-

”Yhteisten asioiden...”

leuze 2005, 127-128) auttaa hahmottamaan asiantuntijuuden paikanvaihtoa. *Ensimmäinen objektiivisuus* tarkoittaa pelkän ulkopuolisuuden, siis ulkopuolisen kosketuksen, kohteen yleisen kiinnostavuuden ja sitä kohtaan tunnetun uteliaisuuden pohjalta muodostuvaa kohteeksi tekemistä ja todellisuuden piiriin tuomista. Tämä tarkoittaa tapahtuman asiantilan pelkkää ulko-kohtaista sivuamista kuin uutisjutussa. Tapahtuman jäädessä näin ollen määrittelemättömäksi ja edellytyksettömäksi, sitä koskevat ominaisuudet eivät millään voi vastata asioiden tai olosuhteiden uskottavalle kuvauksella asetettavia vaatimuksia. Tuntemus jää kylmän ulkoiseksi, jos sitä ei pystytä sijoittamaan historiaan ja muutokseen, jos sen oikeaperäisyyden ja yhteismitallisuuden ongelmaa ei voida ottaa esille ja jos virheiden ja ennakkoehtojen huomioonottaminen laiminlyödään.

Näiden vaatimusten huomioonottaminen edellyttää *toisen objektiivisuuden* tarkastelua. Siinä tapahtumaan asetetaan kuin muutokseen ja muutos käsitetään askeleeksi kohti jonkin uuden luomista eikä pelkkien historiallisten edellytysten koosteeksi. Toinen objektiivisuus voidaan tässä ymmärtää kohteen tarkasteluksi sekä sisä- että ulkopuolisuuden muodostamassa kaksoiskontekstissa. Ei olekaan mikään ihme, että ”asiantuntijakritiikistä”, ”vastaekspertisistä”, ”toisesta ekspertisistä”, ”muutosekspertisistä” ja refleksiivisestä asiantuntijuudesta” eli *avoimen kontekstin asiantuntijuudesta* (Eräsaari 2003) on monilla aloilla tullut paitsi salonkikelpoista myös arkielämälle tärkeää asiantuntijuutta.

Tietoisuus ja kokemukset

Kokemuksellisuudesta – kokemusten mahdollistamasta uudelleenarvioinnista ja niiden antamasta orientaatiosta – on selvästi tulossa asiantuntijasignaalien ymmärrettävyyden ja käyttökelpoisuuden erityinen koetinkivi. Moderni asiantuntijuus syntyi teollisuusyhteiskuntaan paikkaamaan erityisosaamisen ja ammatillisen pätevyyden riittämättömyyden ja yksinkertai-

suuden jättämiä aukkoja. Asiantuntijuus (*expertise*) on etymologisestikin läheistä sukua kokemukselle (*experience*). Asiantuntijaa alettiin käyttää sekä konkreettiseen oloon että abstraktiin ominaisuuteen viittaavana nimisanana vasta työnjaollinen spesialisoitumisen ja erityisosaamisen vaatimusten kiihdyttyä (Williams 1988, 129).

Erillisen asiantuntijuuden institutionalisointia vaati myös ihmisten perehdyttäminen tietokysymyksiin, tiedon hallintaan sekä tietopolitiikkaan. Erilaiset kielelliset, analyttiset ja kognitiiviset asiat ihmisten elämässä oli harjaannuttava kohtaamaan myös kokemuksina siten, että niihin yhdistyy kestollisuus (eikä vain silmänräpäyksellisyys), odotusten järjestelmällinen ennakointi (eikä vain ajan virta) ja ennen kaikkea elämä (eikä vain totuusarvo). Kokemus tulee silloin ymmärretyksi tapahtumien ja olemisen syvyyteen pääsemiseksi sekä tämän mahdollisuuden kieltämisen vastakäsitteeksi. Kokemus ikään kuin *yhdistää* nykyhetken siitä muutosten tiimelyksessä ulosjoutuneita asioita, siinä vain epä-määräisinä varjoina esiintyviä tapahtumia sekä pelkiksi sivutuotteiksi ja rinnakkaistapahtumiksi jääneitä yksityiskohtia.

Frank Ankersmit (2005, 1-2) pitää spesifeihin tilanteisiin ja tapahtumiin sidottujen merkitysten painottamista siirtymänä kielestä kokemukseen. Hän kutsuu sitä ”keskihakuisuuden uudestisyntymiseksi” (*rebirth of centripetality*). Nykyisyys nimittäin ”nielaisee” sekä tulevaisuuden että menneisyyden, jolloin pelastushistoriat väistyvät, temporaaliset käsitteet tulevat tärkeiksi, kokemuksen muutos on yhä voimakkaampaa ja yksittäiset tapahtumat ja ajankohdat muovaavat tajuntaa (Noro 2000, 323). Tekstien ja tarinoiden piirit kapeutuvat tällöin kapeutumistaan aina siihen asti, että ne lopulta – kuten Ankersmit pelkkää – sattuvat yksiin niiden keskuksen, toisin sanoen nykyisyyden puhtaan kokemuksen kanssa. Kokemuksellisuuden voi nähdä julkisen ja yksityisen tai esitettävissä olevan ja sisäisen

”Yhteisten asioiden...”

elämän välisenä risteysasemana. Vastaavasti kokemuksen puuttumisen voi nähdä tyhjyyden tai edellytyksettömyyden aiheuttajaksi esimerkiksi siinä mielessä, että paljaat instanssit tai pelkät muodot (vrt. sosiaalista pääomaa koskeva keskustelu) valjastetaan erilaisten kokemusten elvyttäjiksi tai tuottajiksi.

Problematisointi

Probleemat eivät ole pelkkään ryhmittelyyn, luokitteluun, systematiikkaan tai menettelytapojen järjestelyyn liittyviä kysymyksiä. Niiden selvittelyä varten ei ole lipastoa, jossa kullekin osaongelmalle olisi laatikkonsa. Ne vaativat problematisointia. Ne ovat kysymyksiä, jotka laajuutensa, syvyytensä, vastattavuutensa tai ymmärrettävyytensä vuoksi ovat kadottaneet yksinkertaisen kysymyksen luonteen. Niihin ei toisin sanoen ole mitään yksinkertaista vastausta. Avuksi ei ole otettavissa mitään objektiivisuutta sellaisenaan. Objektiivisuus on aina työstettävä tai tuotettava erilaisten järjestysten, näköalojen ja ajattelutyörien avulla. Problematisointia varten ei välttämättä tarvita huippuspesialistia – arvostettua asiantuntijaa, julkista intellektuellia tai mediavaikuttajaa, joka pystyy paljastamaan dramaattisten käänteiden, haltioituneen innostuksen tai uutta luovan dynamismin syvemmän merkityksen. Siitä voi suoriutua kuka tahansa, mutta se vaatii havaintokykyä, tutkivaa silmää sekä omien ennakkoluulojen ja auktoriteettien kriittistä tarkastelua. Siinä nimittäin hakeudutaan varmuuden tai tuttuuden menettämisen kautta muodostuneisiin ja siten aiemmille kokemuksille ja systematiikoille vieraisiin vaikutusyhteyksiin.

Problematisointia voi perustella myös aikakausitietoisuudella. Hans Blumenbergin (1985) mukaan modernina aikana on pysyttävä avoimena luhistumisen, tuhoutumisen ja lopun ajan kertomuksia vastaan. Niinpä nykyhetkeä ei koskaan tule kuvata yleisenä totaliteettina, vaan aina konkreettisten ehtojen muokkaamien ongelmien tunnistamisesta saatavana tietoisuutena. Hallitsemattomiksi kysymyskimpuiksi pai-

suessaan ongelmien käsittelyyn vaaditaan usein tuonpuoleisia voimia. Kun ongelma nähdään tilanteen korjausyritysten laajempänä kysymyksenä, voidaan puhua *toisen asteen* tarkastelusta. Tällöin havainnoidaan jo tehtyjä havaintoja ja täsmennetään jo ongelman kimpussa hääriäiviä analyysejä, interventioita ja pohdintoja.

Problematisoiva järki ei voi vaatia tulevansa kuulluksi *kaikesta tietoisena* maailmankaikkeuden edustajana. Useimmiten asiantuntijan odotetaan osoittavan kykynsä omalla alallaan tai jossain spesifissä kontekstissa, jossa hänen työnsä tai elämän olosuhteensakin sijaitsevat. Tämä takaa sekä konkreettisemmän että välitömmämmän tuntuman asioihin. Tässä mielessä on puhuttava erityisasiantuntijasta (tai erityisintellektuellista) yleisasiantuntijan (tai yleisintellektuellin) vastakohtana. Problematisoiva järki ei silloin ole omalla saarekkeellaan tai sektorillaan erillisenä elävää professionaalista, kriittistä, politiikkaorientoitunutta ajattelua tai julkista järkeä (ks. Burawoy 2005) tavoittelevan asiantuntijan ajattelua. Liioin ei asiaa tai ongelmaa nosteta pöydälle vain moraalisen, tieteellisen, poliittisen tai oikeudellisen erityisosaamisen pohjalta. Niillä on aina jonkinlainen syntyperä, omat ymmärrettävyyden edellytyksensä sekä ilmenemistapansa. Ne ovat siis myös aina ilmaantuneet tai polveutuneet jostakin samoin kuin ne ovat aina myös jo jotenkin perustelleet itsensä. Näin ollen käsitysten ja käsitteiden synnyn osoittaminen auttaa asettamaan toisin ajattelun tapoja suhteessa diskursiivisiin kenttiin tai jopa tekemään eron tietämyksen (*connaissance*) ja sitä koskevan tiedon (*savoir*) välillä (Foucault 1986).

Tiedon julkinen käyttö

Asiantuntijuutta on alettu yhä enemmän tarkastella *käytön* näkökulmasta. Asia muuttuu silloin asiantuntijapolitiikan, asiantuntijuuden julkisen käytön, asiantuntijakulttuurin tai jopa *presen-tismin*, siis asiantuntijuuden aikasidonnaisuuden

”Yhteisten asioiden...”

– tai nykyhetkeen jumiutumisen – tarkasteluksi. Asiantuntijuus on vakiintunut (institutionalisoitu) muoto, mutta voidaan kysyä tekeekö se työnsä, mitkä ovat sen käyttötavat ja miten asiantuntijuutta esitetään, siis esimerkiksi miten se koskettaa kaikkia kansalaisia, kuka tai mikä sen omistaa, miten maksetaan kustannukset, miten se on saatavilla tai millä ehdoilla siitä voidaan käydä kauppaa. Vaikka ”kokemustiedon” ja ”järjentiedon” tai ”tietämistiedon” ja ”ajattelumistiedon” raja tällöin käy epäselväksi ja vaikka ei tiedettäisi millä tietämyksen ja tarkennetun tiedon alueella kulloinkin ollaan, tämä on silti hyödyllinen tapa tarkistaa minkälaisien oletusten ja ehtojen pohjalta toimintaa mallinnetaan.

Toimintakykyisyys

Yhteiskuntapoliittinen mallintaminen eli mahdollisten maailmoiden konstruointi vaikuttavuuden (*efficiency*) ideologian pohjalta tarkoittaa kykyjen, tehojen ja hyötyjen esiin kaivamista ja kuvaamista arvioinnin ja kuvittelukyvyyn avulla. Sen avulla pyritään osoittamaan kehityspotentiaaleja. Mallintamiseen liittyy ovela tausta-ajatus, jota ehkä voidaan kutsua ”ekonomian laajentamiseksi ’ikään kuin’ sosiaalisuudeksi” (Siikala 2005, 36), jonka turvin rakennetaan arviointi- ja vaikuttavuusmalleja sosiaalisen toiminnan koko kentästä. Pauli Kettusen (2006, 38, 63) mukaan yhteiskuntapoliittisessa ajattelussa yhteiskunnallisia käytäntöjä ei ole pidetty toimintakykyisinä oman kontekstinsa, siis esimerkiksi kulttuurinsa, uudistuspyrkimystensä, maakohtaisten edellytystensä tai paikallisten, etnisten tai kielellisten ominaisuuksiensa perusteella. Niiden toimintakykyisyyden tunnistamisen avaimena on se, miten ne ilmenevät kulttuurina, paikallisina ja etnisinä *mielikuvina*, joita yhteisten asioiden hoitoa valmistelevat asiantuntijat mallintavat, siis kuvaavat, tilallistavat ja muokkaavat odotusten, sitoumusten, maailmankuvaa heijastavan ja jae- tuksi väitetyt ideologisen kehikon pohjalta.

Yhteisten asioiden asiantuntijoilla ei ole pelkän muodollisen pätevyuden tai muodollisen

kohdealue-tuntemuksen perusteella uskottavia mahdollisuuksia määrittellä yhteiskuntapolitiikkaa. Jonkun on ensin kerrottava miten asioiden on sovittu, päätetty tai määritelty olevan. Lisäksi he eivät voi toimia asiantuntijoina yksinomaan sisäisen äänensä, tieteellisen eetoksensa tai edustamansa ammattikunnan (korporaation) pohjalta. Asiantuntijan ote yhteiskunnasta kirpoo, ellei hän ole niveltänyt vertailun tai arvioinnin käytäntönsä yhteistyöverkostoja ja yhteistyötä ohjaavaa ideologista kehikkoa. Kuten tässä artikkelissa on pyritty osoittamaan, tällaisena asetelman rakentaminen ei ole helppoa.

Yhtenäisestä yhteiskunnasta puhumista vaikeuttavat myös keskenään kilpailevien asiantuntijalogiikkojen (vrt. yhteisyyden, kilpailun ja riskien logiikat) yleistymisen, toimintamuotojen radikaali eriytyminen sekä jaettuihin kansallisiin yhteyksiin perustuvan solidaarisuuden epämääräistyminen. Kettusen (2006, 63) mukaan se ”kansantaloutta, sosiaalipolitiikkaa ja demokratiaa yhdistävän *hyvän kehän* ajatus, joka loi perustaa pohjoismaisille hyvinvointivaltioille ja työmarkkinasopimuk- sille, on voimallisesti kyseenalaistettu”.

Monenlaisia teoreettisia tulkintayrityksiä on esitetty yhteiskuntapoliittisen mallintamisenkin kohtaaman todellisuuden käsitteellistämiseksi. Se on tulkittu *paikattomaksi* ja *rajattomaksi* elämäksi (Virtanen 2006), uudeksi metaforien temmellyskentäksi (Sloterdijk 2004) ja kapitalismin uudeksi hengeksi (Boltanski & Chiapello 2005). Kaikki tuntuvat korostavan sitä, ettei se muodostu *vain* aikaisemman tuhoutumista, hajaannuksesta ja menetyksestä eikä liioin *vain* yrityksistä mallintaa odotushorisonttia, konstruoida eteen työnnettyjä mahdollisia maailmoja ja tuottaa uusien näköalojen representaatioita. Pikkemminkin se on ymmärrettävä yritykseksi so- vittaa yhteen nämä molemmat ja paljon muuta. Keskustellaan esimerkiksi siitä, että kyborgit ja tietoverkot ajavat luonnon (tekniikan) ja yhteiskunnan (kulttuurin) väliset *suhteet paikoiltaan*, että uuden kapitalismin organisaatiomuodot hä-

”Yhteisten asioiden...”

vittävät materiaalisen ja sosiaalisen turvallisuuden, että ongelmien ja niiden ratkaisumahdollisuuksien tuskallinen kontingenssi estää näkemästä itse ongelmakohtia ja että vaikeudet ymmärtää yhtäältä tuntemukseen ja tietoisuuteen ja toisaalta kokemukseen ja itsekuvaukseen perustuvaa tietoa tekevät tyhjäksi koko abstraktiin universalismiin perustuvan asiantuntijaperiaatteen. – Ei ihme, että kulttuurituotannon ja informaatioteknologian rajapinnalle syntyneen uusmedian itseymmärryksenä on ”mahdollistaa moniääninen spekulatio muutoksen suunnasta ja reunaehdoista” (Tarkka 2006, 311).

Asiantuntija ja julkisuus

Asiantuntijana ei siis enää pidetä yksinomaan lain, talouden, hallinnon tai lääketieteen erityisosaamisen lausunnonantajaksi nostettua lakimiestä, ekonomistia, virkamiestä tai lääkäriä, vaan näkyvyyden ja määrän kasvaessa huimasti 1990-luvulla monet yksityisen ja julkisen sektorin organisaatiotkin ovat eräänlaisia asiantuntijoita. Perehtyneisyyden ja tietotaidon harjoittamisen sijasta asiantuntijuudesta on tullut tulevaisuuteen suuntautuva ja ”kuvitellussa instituutiossa” (Taylor 2004) elävä projekti. Ehkä parhaimpia esimerkkialoja ovat teknologia ja lääketiede, jossa asiantuntijakäytännöillä on erityisasema ja jossa innovaatiot arvioidaan pääsääntöisesti sen mukaan miten hyvin ne toimivat ja millä hinnalla ne voidaan saavuttaa, kun taas monilla muilla aloilla asiantuntijuus on lähinnä erilaisten organisaatioiden kehittelyyn ja neuvontaan liittyvää erikoisosaamista. Kaikki se, mitä pidetään asiantuntijätietona, ei tietenkään ole järkevää tietoa, eikä kaikki järkevä tieto saavuta virallisen tiedon asemaa. Sosiaalipolitiikan professorilla voi olla hyvin tarkkaa ja luotettavaa tietoa – aitoa asiantuntijuutta – ja tämän asiantuntijuuden hankkiminen voi olla keskeistä hänen uralleen, ammattilliselle arvostukselleen ja julkiselle maineelleen, mutta hänen työnsä kysyntä ei muodostu määrättyjen asiantuntijaneuvojen antamisesta. Hän on asiantuntija, mutta ei julkinen asiantuntija. Hän ei anna ”lausuntoa”, vaan informoi yksityi-

siä ja julkisia ajattelupiirejä asioista, joiden ratkaisemiseksi ei ole selviä sääntöjä, aikatauluja tai toimeenpanosuunnitelmia.

Toisaalta sekä tarjonnan että kysynnän puolella voi olla erilaisia yhteiskuntapoliittisia tietostrategioita. Yksi korostaa evidenssiperustaisia, toinen deterministisiin sääntöihin, kolmas empaattiseen kommunikaation ja neljäs tiedon disseminaatioon perustuvia menettelytapoja. Yhdet haluavat, että spesialisti pitäytyy tiukasti asiantuntijuudessaan kun taas toisten mielestä spesialistin pitäisi pystyä kertomaan myös normien muuttumisesta, aikakauden luonteesta tai olemaan generalisti. Tiedon julkisuus, jaettavuus ja hyödynnettävyys – eikä sen yksityisomistus tai hyödynnettävyys yksityisillä investointimarkkinoilla – perustuu ainakin osittain sille, että se on auktoritatiivista tietoa: jos alalla ei ole tarjottavanaan arvovaltaista tietoa, se ei kenties voi tarjota yhteisesti jaettavaksi mitään merkityksellistä. Mutta arvovaltaa voi osoittaa yhtä hyvin tutkimustulosten tunnetuksi tekemisessä eli *levittämisessä* julkisuuteen kuin välittömässä *osallistumisessa* julkiseen toimintaan (Calhoun 2006, 20-23).

Asiantuntijuuden muuttumisesta jaetuksi, rutiiniluontoiseksi ja tavanomaiseksi näyttää seuraavan, että sen vaikutusvalta pehmenee. Raja tiedon esittämisen ja maailman välillä tulee välittömästi havaittavaksi. Hajautumisen ja arvovallan ehtymisen johdosta erimielisyyksiä ratkovat pyöreät pöydät ja muut tasapainottavat menettelyt tulevat kyllä tarpeellisemmiksi, samalla kuitenkin myös merkityksettömämmiksi. Tiedosta itsestään tulee aikakauden teema (eli *metatopical space*, Taylor 2004, 99): enää ei voi olla olemassa ylempää tai korkeampaa tuomaria, kaikkivoipaa totuutta, lopullisesti kiistan ratkaisevaa päätösvaltaa tai sellaista toimijaa, joka kykenisi saamaan läpi vaatimuksen, että toinen osapuoli on käsittämätön tai mahdoton ja siksi suljettava toiminta-alan ulkopuolelle.

”Yhteisten asioiden..”

Päättämisen ja valitsemisen vaikeuden ongelman pohdinnasta meitä ei pelasta mikään. Tunnetut esimerkit ovat Kantin *sensus communis* ja klassinen *agora*. Ensiksi mainittu tarkoittaa, että on otettava huomioon paitsi jaetut käsitykset myös muiden mahdolliset käsitykset. Sen seuraaminen voi johtaa latistettuun kansantajuistamiseen. Toisaalta se voi tarkoittaa eräänlaista *yleisaistia*, joka yhdistää havainnot, kognitiiviset kyvyt, mielikuvituksen ja muistin. Agora, jota nykyisin pidetään kansalaisten, käsitysten ja tietojen kokoontumispaikkana ja yhteisen julkisuuden rakentajana, muodostuu erilaisten käsitysten ja niiden muodostumisen mahdollisuuksista. Viime aikoina siitä on tullut tutkimuksen ja yhteiskunnan suhteen tarkastelun muotitermi. Pahan paikan tullen ratkaisukeinoksi nostetun terveen järjen ja tiedon torin lisäksi on kolmaskin mahdollisuus. Käsitysten yhteisyyden ja kohtaamisen sijasta siinä tarkastellaan käsitysten muotoutumista. Sen sijaan, että tietoa ja julkista vaikuttamista koskevat kiistat tai neuvottelut käytäisiin nykyisyyden yhteisöissä ja kokoontumispaikoilla, niiden ydinajatusten sanotaan olevan jo käsitysten alkulähteillä, minkä vuoksi etusijalle olisikin otettava *käsitysten muotoutumisen* tarkastelu. Vielä 1800-luvun alussa ”kokonaisuudeksi käsitetty systemaattinen ykseys” täytyi voida osoittaa ennen kuin oli mahdollista puhua tuntemuksista (*Kenntnisse*) tai kokemustiedosta (*Erfahrungskunden*), väittää Stichweh (2006, 1). Tiede oli siis jo määritelmän mukaan tiedon ykseyden periaate. Tiede – ja varsinkin tutkimus ja asiantuntijuus – on sosiaalisesti relevanttia kuitenkin vasta silloin, kun sen saavutuksia tai epäonnistumisia kommunikoidaan. Tähän se tarvitsee sopivan koodin ja muodon. Elämme niiden kehkeytymistä ja selkeytymistä odottavassa väli- tai odotustilassa.

Puheenvuoro on muokattu versio 9.2.2006 FORSA-konferenssissa pidetystä esitelmästä ”Expert Cultures & Modeling Society”.

Kirjallisuus

- Ankersmit, Frank (2005) *Sublime Historical Experience*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Arendt, Hannah (2002) *Vita activa: ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.
- Bachelard, Gaston (1987) (1938) *Die Bildung des wissenschaftlichen Geistes. Beitrag zu einer Psychoanalyse der objektiven Erkenntnis*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Blumenberg, Hans (1995) *The Legitimacy of the Modern Age*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Blumenberg, Hans (1999) *Paradigmen zu einer Metaphorologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Boltanski, Luc (1999) *Distant Suffering. Morality, Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boltanski, Luc & Chiapello, Ève (2005) *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Burawoy, Michael (2005). 2004 American Sociological Association Presidential address: For Public Sociology. *The British Journal of Sociology* 56 (2), 259-294.
- Calhoun, Craig (2006) *The University and the Public Good*. Thesis Eleven, 84, 7-43.
- Deleuze, Gilles (2005) *Kontrolli ja muutos*. Teoksessa Gilles Deleuze Haastatteluja. Helsinki: Tutkijaliitto, 126-135.
- Eräsaari, Risto (2003) *Open-Context Expertise*. Teoksessa Arno Bammé & Günter Getzinger & Bernhard Wieser (toim.) *Yearbook of the Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society*. München: Profil Verlag, 31-65.
- Eräsaari, Risto (2006) *Objektiivisuus, asiantuntijat ja instituutiot*. Teoksessa Jaana Parviainen (toim.) *Kollektiivinen asiantuntijuus*. Tampere: Tampere University Press, 19-54.
- Foucault, Michel (1986) *Archeology of Knowledge*. London: Routledge.
- Guimera, Roger & Uzzi, Brian & Spiro, Jarrett & Nunes Amaral, Luís A. (2005) *Team Assembly Mechanisms Determine Collaboration Network Structure and Team Performance*. *Science* 308, 697-702.
- Gustafsson, Lars (2001) *Merkkillinen vapaus*. Helsinki: Loki kirjat.
- Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos*. Tampere: Vastapaino.
- Hacking, Ian (2006) *What is Tom Saying to Maureen?* *London Review of Books* 28 (9).
- Joas, Hans & Knöbl, Wolfgang (2004) *Sozialtheorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Heiskala, Risto (2006) *Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros*. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 14-42.
- Kankare, Ilkka (2006) *Syntinen liitto – arviointi ja Euroopan sosiaalirahaston itse aiheutettu monimutkaisuus*. Teoksessa Kati Rantala ja Pekka Sulkunen (toim.) Pro-

”Yhteisten asioiden...”

- jektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Helsinki: Gaudeamus, 121-142.
- Kettunen, Pauli (2006) The Power of International Comparison. A Powerspective on the Making and Challenging of the Nordic Welfare State. Teoksessa Niels Finn Christiansen & Klaus Petersen & Nils Edling & Per Haave (toim.) The Nordic Model of Welfare – a Historical Reappraisal. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 31-65.
- Klopptek, Felix (2004) Projekt. Teoksessa Ulrich Bröckling ym. (toim.) Glosar der Gegenwart. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 216-221.
- Latour, Bruno (2005) Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory (ANT). Oxford: Oxford University Press.
- Leisering, Lutz (2003) Nation State and Welfare State: an Intellectual and Political History. Journal of European Social Policy 13 (2), 175-185.
- Luhmann, Niklas (2004) (1986) Ekologinen kommunikaatio. Helsinki: Gaudeamus.
- Nietzsche, Friedrich (1989) (1882). Iloinen tiede. Helsinki: Otava.
- Noro, Arto (2000) Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. Sociologia 37 (4), 321-329.
- Ojakangas, Mika (2004) Kenen tahansa politiikka. Kohti ulossulkematonta demokraattista yhteisöä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Olds, Kris & Thrift, Nigel (2005) Cultures on the Brink: Reengineering the Soul of Capitalism – On the Global Scale. Teoksessa Aihwa Ong & Stephen J. Collier (toim.) Global Assemblages. Oxford: Blackwell, 270-290.
- Ricoeur, Paul (2000) Tulkinnan teoria; Diskurssi ja merkityksen lisä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Parvinen, Jaana (2006) Kollektiivinen tiedonrakentaminen asiantuntijatyössä. Teoksessa Jaana Parviainen (toim.) Kollektiivinen asiantuntijuus. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 155-187.
- Perl, Jeffrey M. (2006) Unsocial Thought, Uncommon Lives. Common Knowledge 12 (2), 214-218.
- Rajavaara, Marketta (2006) Vaikuttavuusyhteiskunta. Tosiasioiden keruusta todentamisen rituaaleihin. Käsikirjoitus.
- Schwinn, Thomas (2001) Differenzierung ohne Gesellschaft: Umstellung eines Konzepts. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.
- Siikala, Jukka (2005) Argumentteja auditoinnista. Tiede & Edistys 30 (1), 27-37.
- Sloterdijk, Peter (2004) Sphären. Plurale Sphärologie. Bd.III. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Stichweh, Rudolf (2006) Einheit und Differenz im Wissenschaftssystem der Moderne. Käsikirjoitus.
- Tarkka, Minna (2006) Uusi media. Teoksessa Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) Uuden työn sanakirja. Helsinki: Tutkijaliitto, 306-311.
- Taylor, Charles (2004) Modern Social Imaginaries. Durham and London: Duke University Press.
- Virtanen, Akseli (2006) Biopoliittinen talouden kritiikki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Williams, Raymond (1988) (1976) Keywords. Glasgow: Fontana Press.